

**פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה חלק א'
מוגש על-ידי נעמי בלנק
מורה ברשת "יואל גבע"
מחברת הספר "לאומיות וציונות- ישראל והעמים
בשנים 1870-1939"**

פרק ראשון – יחידת מבוא 1870 – 1920

שאלה 1

הגורמים והרקע להתפתחותה של התנועה הלאומית - הציונית היו :

א. התעוררות הלאומיות בקרב עמי אירופה - עלייתה של תודעה לאומית בעקבות מאבקים לאומיים בין עמי אירופה גרמה להבלטה של תכונות ייחודיות ומאפיינים ייחודיים לכל לאום ולאום. הלאומים השונים הדגישו את המיוחד להם : מוצא, שורשים היסטוריים, מסורת, שפה, תרבות ודת. בקרב הלאומים התגבשה התפיסה על פיה אדם נולד לתוך לאום ואינו יכול לאמץ לעצמו לאום שאינו שייך לו. תהליך זה גרם ללאומים השונים לדחות מתוכם גורמים זרים ובעיקר יהודים. כך לדוגמא, הוגי דעות גרמניים טענו כי ל "פולק" הגרמני תכונות ייחודיות: הגרמנים חזקים מבחינה פיזית, איכותיים מבחינה רוחנית ותרבותית ועליונים על פני עמים אחרים. ע"פ תפיסתם גורם זר כמו היהודים עלול לפגוע באחידות ובעליונות הגרמנית ולאיים על לכידותה של המדינה הגרמנית. היהודים היו עדים להתפתחות הלאומיות באירופה ולמאבק העמים לעצמאות והושפעו מרעיונות ומאבקים אלה והבינו כי עליהם כמו על עמים אחרים להיאבק על זכותם להגדרה עצמית ולריבונות מדינית.

ב. האכזבה מהאמנציפציה- במדינות מרכז ומערב אירופה ניתן שוויון זכויות לבני עמים שונים ובמסגרת זו ניתן שוויון זכויות גם ליהודים. בצרפת, גרמניה ואוסטריה היהודי הפך שווה זכויות מבחינה משפטית, פוליטית וכלכלית. האמנציפציה פתחה בפני היהודים פתח להתקדמות והצלחה : רבים שנו את מקום מגוריהם ועברו אל העיר הגדולה, רכשו השכלה במוסדות להשכלה גבוהה והחלו להשתלב במקצועות חופשיים כמו עריכת דין, בנקאות, עיתונות, ראיית חשבון ועוד.

הצלחתם עוררה תחרות ותחושות של קינאה ושנאה מצד הסביבה. כך החלה להישמע הדרישה לשלול מהיהודים את שוויון הזכויות. רבים טענו כי היהודים הם גורם זר המנסה להשתלט על החברה, על מקורות הפרנסה ואף להשתלט על

העולם.

האמנציפציה שנקבעה בחוק לא חלחלה לשדרות העם ורבים סרבו להתייחס ליהודים בשוויון. תקוותם של היהודים להשתלב בחברה תוך נטישת הבסיס היהודי אכזבה, האמנציפציה לא הכתה שורש ותופעות האנטישמיות רק הלכו וגברו.

שאלה 2

שתי דרכים שנקטה התנועה הציונית בגולה כדי לקדם את מטרותיה :

א. הקמת מוסדות לתנועה הציונית- בקונגרס הציוני הראשון
הוחלט על הקמת גוף בשם 'ההסתדרות הציונית' גוף שיאגד בתוכו את כל הארגונים הציונים הפעילים בקהילות היהודיות. מוסדות ההסתדרות הציונית :
גופים מממנים וגופים מיישבים :
קרן היסוד, אוצר התיישבות היהודים, בנק אנגלו-פלשתינה, הקרן הקיימת לישראל, המשרד הארצישראלי, חברת הכשרת הישוב .

ב. פעילות מדינית במטרה להשיג זיכיון חוקי על ארץ ישראל
לאחר הקונגרס הציוני הראשון יצא הרצל כמנהיג הנבחר של התנועה הלאומית- היהודית למפגשים דיפלומטיים עם ראשי מעצמות במטרה לקבל צ'רטר- זיכיון לעם היהודי בטריטוריה מוסכמת. הרצל ניהל מו"מ בעיקר עם נציגי השלטון הגרמני, התורכי והבריטי .

שאלה 3

ההתחייבויות של בריטניה לעם היהודי על פי הצהרת בלפור :
"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי בא"י".
התנאים שהוזכרו בהצהרה היו :

א. שלא תיפגענה זכויות אזרחיות ומדיניות של עדות לא יהודיות הקיימות בא"י.
ב. שלא יפגעו הזכויות והמעמד המדיני מהם נהנים יהודים בכל ארץ אחרת.

שאלה 4

גרמניה, חויבה להכיר באשמתה לפרוץ המלחמה ובתבוסתה במלחמה ולחתום על הסכם שלום מוכתב וכפוי. במסגרתו תחויב לויתורים שיפגעו בגבולותיה, בכלכלתה, בכוחה הצבאי ובקשריה הדיפלומטיים אך בעיקר בכבודה.

א. על פי סעיפי ההסכם יחולו שינויים בגבולותיה של גרמניה:

בגבול המערבי (צרפת) :

חבלי **אלזס ולוריין** יוחזרו לצרפת. גדות נהר הריין תהיינה מפורזות והגדה

המערבית של הנהר עד לגבול צרפת, תהיה תחת פיקוח בינלאומי.

חבל ה**סאר** הגרמני העשיר במחצבים יישאר תחת פיקוח בינלאומי למשך 15 שנה

ומכרות הפחם בו יעמדו לרשות צרפת וזאת, כפיצוי על הריסת מכרות הפחם

שבצפון צרפת וכתשלום חלקי על חשבון הפיצויים שחייבת גרמניה . כעבור 15 שנה

ייערך בקרב תושבי החבל משאל-עם שבו יכריעו את מי הם רוצים כריבון עליהם.

בגבול המזרחי (פולין) :

גרמניה חולקה לשני חלקים עיקריים ע"י פרוזדור פולני שאפשר לפולין מוצא לים.

העיר דנציג שרוב תושביה היו גרמנים הוגדרה כעיר נמל חופשית שתאפשר לפולין

מוצא לים.

ב. במישור הצבאי נחתמו הסכמים שנועדו לחסל את עצמתה הצבאית של גרמניה :

המטה הגרמני פורק, נאסר גיוס חובה, הצי הגרמני צומצם ל- 24 אוניות. צבא

הקבע הוגבל ל- 100,000 חיילים בלבד (כולל קצינים). ונאסר על גרמניה להקים

ביצורים, לרכוש או לבנות צוללות, מטוסים ונשק כבד.

שאלה 5

המזרח התיכון נכבש ע"י שתי מדינות : בריטניה וצרפת. האימפריה העותומאנית

מתמוטטת ובמדינות שבהן שלטה, קם משטר צבאי שהוחלף במשטר מנדטורי, לאחר

ועידת סאן-רמו.

נקבעו שלושה סוגי מנדט, עפ"י יכולתם של העמים להגיע לעצמאות. לדוגמה : ארץ

ישראל הפכה למנדט סוג א' הקרוב לעצמאות, לאחר תקופה שבה בריטניה תכין ותסייע

לעמים באזור להגיע לעצמאות.

פרק שני- בניין הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל והיחסים בין יהודים, ערבים ובריטים בין שתי מלחמות העולם.

אפשרות א' - שנות ה- 20 : שאלות נושא

שאלה 6

- א. שני גורמים לעליית יהודים המופיעים בקטע:
- חוקי ההגירה החדשים בארה"ב הגבילו את המהגרים - יעדס של רוב יהודי פולין שהחליטו לעזוב היה ארה"ב. אולם ב- 1924 התקבלו בארה"ב חוקי הגירה חדשים ולפיהם הוגבל מספר היהודים הפולנים המורשים להיכנס לארה"ב. לרבים מהיהודים לא נותרה ברירה מאחר וגם מדינות מערב אירופה סגרו את שעריהן והם נאלצו להגר לארץ ישראל.
- הצהרת בלפור ותחילת המנדט הבריטי בא"י עוררו תיקווה - חלק גדול מהציפיות התעורר בעיקר לאחר שבריטניה כבשה את א"י ופרסמה את הצהרת בלפור. הצהרת בלפור הייתה בעיני היהודים כמעין צ'רטר שניתן לעם היהודי ע"י מעצמה גדולה וחשובה השולטת על א"י. רבים היו משוכנעים כי בריטניה תסייע במהרה לישוב היהודי בא"י להקים מדינה יהודית. רבים עלו לארץ כדי להשתתף בהגשמת חלום בניית הארץ והגשמת רעיונותיהם הסוציאליסטיים.
- הנציב הבריטי הראשון הרברט סמואל פתח את שערי א"י לעלייה יהודית ונתן 16,500 רישיונות עלייה בשנה. המנדט הבריטי דאג לפיתוח הארץ, לחיזוק התשתית הכלכלית, פיתוח תשתיות, פעולות רחבות בתחום החינוך, בתחום הבריאות. פיתוח הארץ עודד רבים לעלייה לא"י.
- ב. המחבר מתייחס לכוונות החיוביות של הבריטים וטוען כי כוונותיהם לא היו רק לאפשר עלייה לא"י אלא גם לעודד את פיתוחו של הישוב היהודי בא"י בתחומים השונים כפי שהובטח בטופס המנדט.
- ואכן, פעילות הנציבים הבריטים בא"י בשנים אלה הייתה מגוונת:
1. הנציבים סמואל ופלומר הכירו במוסדות הישוב היהודי כמוסדות אוטונומיים בענייני פנים. הכירו ב" וועד הלאומי", "הסוכנות היהודית".
 2. יזמו פעולות רחבות בתחום החינוך, הבריאות והקימו מערכת של תשתית בתחומי התחבורה והתקשורת.
 3. הכירו בשפה העברית כשפה רשמית לצד השפות הערבית והאנגלית.

א. הגורמים למאורעות תרפ"ט:

1. הנציב הבריטי ג'ון צ'נסלור החליף את הלורד פלומר ב- 1929. צ'נסלור היה פרו-ערבי במדיניותו ובגישתו ונתן הצדקה להתארגנויות אנטי-יהודיות.
2. הסתה על רקע דתי - המופתי, חאג' אמין אל חוסייני, התסיס את המוני הערבים וטען כי מטרת הציונות היא להרוס את קודשי האסלאם על הר הבית ולבנות מחדש את בית המקדש. המופתי הצליח בתעמולה זו ללכד את האוכלוסייה הערבית-מוסלמית סביבו וללכדה סביב משפחת חוסייני. הטיעון הדתי פגע ברגשות הרחוב הערבי כולו: פשוטי העם ועשירים, עירוניים וכפריים, משכילים ובורים. כולם גויסו לתמיכה במאבקה של העדה המוסלמית והגן על קודשיה. הטיעון הדתי השפיע לא רק על הערבים בארץ אלא גם על העולם המוסלמי כולו המחויב להגן על קודשי האסלאם מפני כוונותיהם של היהודים.
 3. "סכסוך הכותל" - המאורעות פרצו סביב שאלת התפילה בכותל המערבי. בקרב שני הצדדים הוקמו ארגונים כדי להגן על זכויותיהן של העדות בהר הבית. קבוצה של יהודים בהנהגת ז'בוטינסקי הקימה את "הועד למען הכותל" וקבוצת ערבים בראשות המופתי הקימה את "האגודה להגנה על קדשי האסלאם". המתח בין הקבוצות גבר. בתשעה באב תרפ"ט ערכו צעירים יהודיים מתנועת הצעירים של בית"ר הפגנה ליד הכותל למען שמירה על זכויות התפילה של היהודים. למחרת התקיימה הפגנת נגד של צעירים ערבים ובמהלכה נהרג נער יהודי. המתח בין הצדדים גבר ועורר הפגנות ומחאות נוספות.
- ב. בריטניה נסוגה מהתחייבותיה כפי שבאו לידי ביטוי בטופס המנדט היא ממנה ועדת חקירה - ועדת שאו מסקנות הועדה היו:
- יש להגביל את העלייה היהודית ליכולת הקליטה הכלכלית של הארץ תוך התייחסות למצב המשק הערבי. יש למנוע כל פגיעה בפרנסתם ובאדמתם של האיכרים הערבים.
- על ממשלת המנדט להתחשב ברגשות התסכול הערביים שלא זכו עדיין במידה מסוימת של שלטון עצמי.

בריטניה בוחנת את ממצאיה באמצעות מומחה לענייני התיישבות: הופ סימפסון ומפרסמת את הספר הלבן השני של פאספילד שבו יש עדות לנסיגתה מטופס המנדט. בעקבות מסקנות שתי הועדות פורסמו מסקנות "הספר הלבן" של פאספילד: למנדט הבריטי התחייבות כפולה הן ליהודים והן לערבים.

העלייה היהודית גורמת לנישולם של איכרים ערבים מאדמותיהם. לכן, יש להגבילה ליכולת הקליטה הכלכלית של הארץ תוך התחשבות במצב המשק הערבי. ממשלת המנדט תנקוט בצעדים לפיתוח שיטות עיבוד חקלאי מודרני במשק הערבי. עד שתושלם תוכנית הפיתוח לא תותר העברת קרקעות מבעלות ערבית לבעלות יהודית. יש להפסיק רכישת קרקעות יהודיות והתיישבות יהודית. יש להקים מועצה מחוקקת שתשקף את הרכב האוכלוסייה בא"י.

אפשרות א' - שנות ה-30: שאלות גישור

שאלה 8

- הגורמים לעלייה בשנות ה-30:
- א. ב-1929 החרף המשבר הכלכלי בפולין. על רקע המשבר הכלכלי הוחרפו הצעדים המפלים נגד היהודים ואלפי יהודים נדחקו מפרנסותיהם. בעלי הרכוש שבין היהודים חששו לאבד את רכושם. בארץ החל שגשוג כלכלי, לאחר המשבר שפקד את הארץ במהלך העלייה הרביעית.
- ב. עליית היטלר לשלטון בגרמניה והתחזקות הנאציזם במרכז אירופה גרמו לרבים להגר. יהודי גרמניה היו מרכיב חשוב ומרכזי בעלייה זו. שנת השיא הייתה 1935 שנה שבה נחקקו חוקי נירנברג.

שאלה 9

התפתחות הישוב בתחום ההתיישבות בשנות ה-30:

- א. ההתיישבות בעמק חפר: אדמות עמק חפר נרכשו ע"י "הקרן הקיימת לישראל" ביזמתו של חנקין. ההתיישבות יצרה רצף טריטוריאלי יהודי בין השרון הצפוני ובין השרון הדרומי. רצף זה יצר מעין חיץ ביטחוני בין הישובים היהודיים ובין הישובים הערביים.
- בעמק חפר התבססו מושבים כמו: כפר ויתקין וכפר חיים וכן, קיבוצים כמו: גבעת חיים ועין החורש.
- סה"כ נוסדו בעמק חפר כ-20 ישובים חדשים במהלך העלייה ה-5. הישובים היו בחלקם ישובים חקלאיים - שיתופיים ובחלקם ישובים פרטיים.
- ב. "התיישבות האלף": ניסיון ליישב כ-1,000 משפחות של פועלים על אדמות הסמוכות למושבות ותיקות.

המטרות היו: לעבות את ההתיישבות היהודית הקיימת בישובים נוספים: הישובים החדשים יהוו רצועת ביטחון בין הישובים היהודיים והערביים. ישובים אלה יספקו כוח עבודה עברי לישובים הותיקים. בשל מחסור בתקציב התיישבו רק 470 משפחות בישובים כמו: בית עובד ליד נס ציונה ורישפון ליד הרצלייה.

התפתחות הישוב בתחום הכלכלה:

בשנים אלה חלה התפתחות בערים הגדולות: חיפה, ירושלים ות"א. לישוב העירוני הצטרפו עולים בעלי הון וידע טכנולוגי: מהנדסים, מדענים, רופאים, מורים אקדמאים, עו"ד ועוד. צמיחתו של הישוב העירוני גרמה לפיתוח מהיר בתשתיות, בענף הבניין ובתעשייה. מפעלים קטנים הורחבו והחלו להתפתח מפעלי ענק: "נשר", "שמך", "מפעלים ים המלח", "חברת החשמל", "המשביר המרכזי" ועוד. נפתח נמל תל-אביב ונוסדו חברות כמו: קואופרטיב "אגד", חברת "מקורות", "עלית", "שטראוס" וכן נוסדה רשת מלונות "דן". סה"כ נוסדו כ-600 מפעלים חדשים בתקופת העלייה ה-5.

שאלה 10

- א. הקמת "הועד הערבי העליון" בראשות חאגי' אמין אל חוסייני במטרה לאלץ את בריטניה להיענות לתביעות הערביות. הועד החליט על "שביתה כללית" ודרש: הפסקה מיידית של העלייה היהודית לא"י. הפסקה מיידית של מכירת קרקעות ליהודים. הקמת ממשלה לאומית ערבית. הקמת "מועצה מחוקקת" ייצוגית בעלת רוב ערבי.
- במהלך השביתה הקים "הועד הערבי העליון" שתי ועדות: ועדות העזר: סייעו לנזקקים כלכלית. ועדות הנוער: פיקחו על ציות האוכלוסייה להוראות "הועד הערבי העליון", ריכזו לשורותיהם קיצוניים שפעלו נגד יהודים. כך, שותק כל המשק. פועלים ערבים הוזהרו לא לצאת לעבודה אצל יהודים. נמל יפו הושבת ועל הפלאחים הערבים נאסר למכור תוצרת ליהודים.
- ב. ברחבי הארץ החלו פעולות טרור נגד יהודים ונגד מוסדות השלטון הבריטי. פעולות אלה כללו: פגיעה בשכונות יהודיות בערים המעורבות, ירי על אוטובוסים, רכבות, פעולות רצח, שריפת שדות ופגיעה ברכוש.

הערבים זכו לתמיכה כלכלית וצבאית מצד מדינות ערב השכנות. בארצות ערב הוקמו "ועדים להגנת פלסטיין" שקראו לבריטניה לבחור בין הידוק יחסיה עם הערבים או עם הציונים...
הערבים סירבו לנהל כל מו"מ עם הישוב היהודי ועם התנועה הציונית.

שאלה 11

חברי ה"הגנה" שהתגייסו לפעילות זו השתלבו במספר מסגרות:
הנוטרים - ב-1936 הוקם כוח שיטור יהודי במסגרת המשטרה הבריטית בשם הנוטרים. הפעילים קיבלו נשק מהבריטים אומנו והוכשרו על ידם ועסקו בשמירה על ישובים, על שדות ומטעים וכן, באבטחת דרכים. הבריטים אימנו את הנוטרים וציידו אותם במדים בריטיים ובנשק. במסגרת הנוטרים הוקמו המני"ם - "משמרות נעים", יחידות שנעו בטנדרים וברכבים משוריינים בדרכים מסביב לישובים.
ב-1939 הפכו הנוטרים לארגון הנקרא: "משטרת הישובים העבריים". משטרת הישובים אורגנה על בסיס אזורי וכללה בתחום פעילותה את כל הישובים העבריים בא"י. ארגון זה הפך לכוח ההגנה העיקרי בימי המאורעות וכלל 22,000 חברים.
הקמת ארגון ה"הגנה" והפיכתו לארגון ארצי מהווה ביטוי להמשך התפיסה בצורך של הגנה עצמית עברית (עוד מתקופת עלייה שנייה) וביטוי לאי אמון ביכולתה של בריטניה להגן על היישוב.
"פלוגות הלילה של וינגייט" - אורד וינגייט עיבד תוכנית להגנה על צינור הנפט מעיראק לעבר הירדן שבו התפצל לטריפולי שבלבנון ולחיפה. הצינור הותקף מספר פעמים בפעולות טרור שבעקבותיהן גרמו הפוגעים להצתות באזור. הוא גיבש יחידת קומנדו הפועלת בעיקר בלילה. פלוגות הלילה נהגו לפשוט על כפרים ערבים בהם הסתתרו כנופיות טרור ולפגוע בהן. בפעולות אלה נהרגו עשרות מבצעי טרור ומשתפי פעולה. שיטות הלחימה של פלוגות הלילה נלמדו ע"י ההגנה, הפלמ"ח וצה"ל. פלוגות הלילה פורקו ב-1939 ערב מלה"ע השנייה.

שאלה 12

טופס המנדט כלל התחייבויות בשלושה תחומים עיקריים:

- א. התחייבויות הקשורות לכלל הארץ ותושביה- בריטניה התחייבה להבטיח את זכויותיהם של הלאומים השונים החיים בא"י: להבטיח את מעמדם האישי ואת זכויותיהם הדתיות. כמו כן, ייבחנו הזכויות והתביעות של העדות השונות ביחס למקומות הקדושים. לקיים חופש מצפון של כל עדה ועדה ללא הפליה על רקע דת, גזע ולשון. שמירה על זכותה של כל עדה לקיים מערכת חינוך משלה המותאמת לתפיסה הכוללת של הממשלה.
- ב. התחייבויות הקשורות להקמת הבית הלאומי היהודי בא"י- טופס המנדט הכיר בהצהרת בלפור כבסיס למנדט. סעיפי המנדט הדגישו את הקשר ההיסטורי בין העם היהודי לבין א"י וקבעו את מחויבותה של ממשלת בריטניה לפתוח כלכלי, מדיני ומנהלי של הבית הלאומי היהודי. בפעילות זו תיעזר ממשלת המנדט ב"סוכנות היהודית" ותשתף עמה פעולה בנושאים הנוגעים להקמת הבית הלאומי. לצורך כך הוכרה ההסתדרות הציונית כ"סוכנות יהודית". ממשלת המנדט התחייבה לעודד עלייה ולעודד התיישבות ללא פגיעה באזרחי הארץ. וכן, התחייבה לשמור על השפה העברית כשפה רשמית לצד השפות הערבית והאנגלית.
- ג. נקבעו התחומים שיהיו בסמכותם הבלעדית של הבריטים- השלטון והחקיקה יהיו בידי הבריטים. הם מתחייבים לשמירת הסדר והביטחון וזכויות העדות הנמצאות בא"י.

שאלה 13

פעולות 'ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י'

מטרת ההסתדרות: לאחד את כל הפועלים והעובדים בארץ לפעולה משותפת בנושאים התיישבותיים, כלכליים ותרבותיים.
ההסתדרות עסקה בנושאים הבאים:

- א. ההסתדרות הקימה מפעלים כלכליים שיספקו מקומות עבודה. כך לדוגמה הוקמה חברת הבניין 'סולל בונה'.
- ב. ההסתדרות פעלה לשיפור תנאי העבודה ותספק שירותי רווחה והקימה את קופת החולים הכללית.

ג. ההסתדרות טיפחה מסגרות חינוך לעבודה ע"י מתן השתלמויות מקצועיות. וכן, פעלה להרחבת ההשכלה והתרבות הכללית. ההסתדרות פעלה לטיפול השפה העברית בקרב הפועלים.

שאלה 14

"הקבוצה הגדולה" – הקיבוץ :

בימי העלייה השנייה הוקמה מסגרת שיתופית בשם "הקבוצה הקטנה". מסגרת זו הגשימה רעיונות סוציאליסטיים במסגרות קטנות. בתקופת העלייה השלישית גבר זרם העולים ונוצר צורך ליצור מסגרות חיים גדולות ופתוחות יותר שתאפשרנה קליטת עולים והשתלבותם. רעיון "הקבוצה הגדולה" נולד ע"י שלמה לביא מכנרת שעלה בעלייה שנייה. הוא הציע להקים קבוצה גדולה יותר מזו שהייתה בעלייה שנייה. קבוצה שתתיישב על קרקע לאומית שנרכשה ע"י המוסדות הלאומיים. הקבוצה תקים מסגרת יישובית שוויונית רחבה ופתוחה. מסגרת זו תקלוט עולים חדשים ללא מיון. (בניגוד לקבוצה הקטנה שערכה מיון בין המועמדים). במסגרת זו לא תהייה עבודה שכירה וכל חברה יעבדו על פי יכולתם ויתחלקו בהכנסות בצורה שווה על פי צרכיהם. החברים לא יחזיקו רכוש פרטי וייהנו משירותים משותפים כמו: מטבח, חדר אוכל, מכבסה ועוד. המסגרת הרחבה תאפשר עיסוק בתחומי עבודה רבים ומגוונים כמו: חקלאות, מלאכה תעשייה ומסחר ותספק את צרכי הקבוצה. כל החלטה חריגה במסגרת הקבוצה תתקבל על דעת אסיפת החברים.

מספר קיבוצים הוקמו במסגרת זו וביניהם ניתן לציין את: עין חרוד, תל יוסף ובית אלפא (צפונית לבית שאן).

מושב העובדים :

בשנת 1920 ניקנו כ- 70,000 דונם בעמק יזרעאל. באזור זה הוקמה צורת התיישבות חדשה על פי רעיונותיו של אליעזר יפה. המטרה הייתה להקים ישוב שישלב בין רכוש פרטי, יזמה אישית ועבודה עצמית לבין עקרונות של שיתוף ועזרה הדדית.

לכל מתיישב ניתנה קרקע לאומית בחכירה. לרעיון החכירה היו יתרונות: ההנהגה הציונית תמשיך לפקח על הנעשה בישוב וגם המתיישבים לא יחששו להפוך לאיכרים ולעסוק בעבודת האדמה. במושב תיאסר עבודה שכירה ומי שיזדקק לידיים עובדות נוספות יקבל עזרה מידי חבריו לישוב. כך הובטח מימושו של רעיון העזרה ההדדית והשיתוף. במושב נקבעו וועדות משותפות הנותנות שירותים ציבוריים ותרבותיים לכלל החברים ואף סיוע כלכלי. בדרך זו יוכל כל מתיישב להיות אדון לביתו ולמשפחתו, לבטא

את עצמו, את כושרו ויזמתו ולהיות אחראי על רווחיו והפסדיו. במקביל יוכל המתיישב ליהנות מחיי שיתוף ועזרה הדדית. כך למעשה שולבו רעיונות הציונות והסוציאליזם. הניסיון מהראשון להגשמת רעיונות אלה התבצע בנהלל. ב- 1921 עלו על הקרקע 20 מתיישבים ראשונים והחלו בהכשרת הקרקע. המושב תוכנן כטבעת שבמרכזה היו מבני ציבור ומסביבה בתים ומשקים. המרכז היה משותף לכולם ומסביבו לכל משפחה הייתה חלקה אותה היא עיבדה.

שאלה 15

גורמים שעיקבו את התפתחות הישוב היהודי בא"י בשנות ה- 20 :

- א. בעקבות מאבק התושבים הערבים בארץ בריטניה נסוגה מהתחייבויותיה בהדרגה: סמואל מפסיק זמנית עלייה של יהודים לא"י בעקבות מאורעות תרפ"א, ממנה את חאגי אמין אל חוסייני למופתי של ירושלים, הספר הלבן של צ'רצ'יל מגביל את העלייה היהודית בהתאם ליכולת הקליטה הכלכלית של הארץ. בתקופת סמואל ופלומר מוענקות אדמות לערבים. הספר הלבן של פאספילד מקצין עוד יותר את ההגבלות על הישוב היהודי.
- ב. משבר כלכלי בפולין משפיע על העלייה והתרומות לא"י : ב- 1926 החרפו הקשיים הכלכליים בפולין וחל שם פיחות משמעותי בערך הזלוטי (המטבע הפולני). כתוצאה מכך חלה ירידה בערך המטבע שהיה בידי העולים מפולין ונפגעו גם כספי התמיכה שניתנו מיהודי פולין לקרוביהם היושבים בא"י.

אפשרות ב' - שנות ה- 30 : שאלות נושא

שאלה 16

- א. יחסה של התנועה הרביזיוניסטית לבריטים - יש לצאת למאבק ציבורי גלוי נגד המדיניות המתחמקת של ממשלת בריטניה. יש להיאבק בבריטים כדי שיממשו את הצהרת בלפור. וזאת, למרות שהצהרה זו נוגדת את האינטרסים הבריטיים במזרח התיכון. הצהרת בלפור היא מעין חוזה בין העם היהודי לבין בריטניה ובריטניה מחויבת לעמוד בו. בריטניה צריכה לתת מלאי קרקעות להסתדרות הציונית כדי לאפשר התיישבות יהודית המונית. כמו כן, עליה לאפשר עליה המונית ללא כל התחשבות ביכולת הקליטה הכלכלית של הארץ. גם בענייני ביטחון צריכה בריטניה לאפשר הקמת לגיון יהודי שיפעל במסגרת הצבא הבריטי.
- המדינה היהודית תהיה בעתיד חלק מהאימפריה הבריטית ועל הבריטים לתמוך בהקמתה ובמילוי התחייבויותיהם כלפיה.

עמדת 'ברית הבריונים': (אבא אחימאיר), קבוצה זו התייחסה לבריטים כאל גורם קולוניאליסטי, גורם זר שיש להביא לסילוקו מהארץ באמצעות מרד גלוי. יעדיה כוונו להביא את המנדט הבריטי על א"י לידי סיום ולהביא להקמת מדינה יהודית עצמאית ריבונית בא"י.

ב. "הספר הלבן" פורסם בעקבות נסיבות בינלאומיות שיצרו אינטרס בריטי ברור לשיתוף פעולה עם העולם הערבי. "הספר הלבן" פורסם לאחר פלישת גרמניה לצ'כוסלובקיה-ערב מלה"ע השנייה כשבריטניה מבינה כי היא על סף מלחמה עולמית נוספת ולכן, עליה לעשות כל מאמץ ולגייס את תמיכת העולם הערבי. על רקע שאיפה זו גיבשו הבריטים מדיניות חד צדדית אשר אמורה לשרת אינטרס בריטי וגייס את הערבים לצידה.

מסקנות "הספר הלבן" של מקדונלד היו:

1. א"י המערבית תהפוך בתוך 10 שנים למדינה דו-לאומית שתושביה היהודים לא יהיו בשום אופן יותר מ 30%.
2. העלייה היהודית ב- 5 השנים הבאות לא תעלה על 15,000 יהודים לשנה ועוד 25,000 יהודים כמחווה מיוחדת. בחמש השנים שלאחר מכן תהיה העלייה היהודית אך ורק בכפוף להסכמה ערבית.
3. תוגבל רכישת הקרקעות ע"י יהודים בא"י. עד שיקבע חוק מפורש מטעם השלטון המנדטורי תיאסר רכישת קרקעות ע"י יהודים לחלוטין.

בראשית 1940 פרסם הנציב הבריטי את "חוק הקרקעות": החוק קבע אזורים מותרים ואסורים להתיישבות יהודית. בכל מקרה נקבע כי היהודים לא ישתלטו על יותר מ- 10% מקרקעות א"י המערבית.

שאלה 17

א. המסקנות וההמלצות של ועידת פיל:

לאחר סקירה היסטורית והעלאת טענות שני הצדדים הגיעה הוועדה למסקנות הבאות:

1. הסכסוך בין יהודים לערבים אינו ניתן לגישור.
2. המנדט הבריטי בתנאים אלה אינו בר ביצוע. לכן, יש לחלק את הארץ בין שני העמים. יש להקים מדינה ערבית שתכלול את עבר הירדן המזרחי

וחלקים מעבר הירדן המערבי. המדינה הערבית תכלול את: הרי יהודה ושומרון, הנגב והשפלה הדרומית. מאחר וחלק משטחים אלה אינם ראויים לעיבוד חקלאי ישלמו היהודים לערבים פיצוי כספי מידי שנה. המדינה היהודית תכלול את הגליל, עמק יזרעאל עמק בית שאן ואת אזור החוף מראש הנקרה בצפון ועד באר טוביה בדרום. שטח המדינה היהודית לא יעלה על 7%.

אזור בשליטה בריטית יכלול את המקומות הקדושים כדי למנוע סכסוכים על רקע דתי. וכן, ערי נמל חיוניות לבריטים. האזורים שיהיו בשטח שיפוט בריטי יהיו: ירושלים, בית לחם וסביבותיה, עכו, טבריה וחיפה. בשתי המדינות יהיו לבריטים סמכויות פיקוח וביקורת.

3. הועדה תמכה ברעיון חילופי האוכלוסין בין שתי המדינות: היהודית והערבית.

החידוש הגדול במסקנות הועדה היה בהכרה כי שתי המדינות לא יגיעו לעולם לאוטונומיה משותפת לכן, יש לחלק את הארץ לשתי מדינות.

ב. הנימוקים של בן גוריון על פי הקטע:

1. זהו הישג עצום לתנועה הציונית שכן, ההחלטה ממליצה להכיר בעצמאות יהודית בא"י ובהישגיו של הישוב היהודי עד כה. העם העברי יהפוך לשווה זכויות במשפחת האומות החופשיות והעצמאיות.
2. סכנת מלחמה מאיימת על אירופה והדאגה לגורל היהודים מחייבת לקבל את ההצעה להקמת מדינה שתוכל לקלוט באפן מיידי יהודים הזקוקים לעזרה ללא הגבלה. כך נוכל לאפשר עלייתם של מאה אלף יהודים מידי שנה.
3. מדינה עצמאית המקיימת צבא יהודי ומשטרה יהודית, קובעת את חוקיה וכלכלתה באופן עצמאי מבלי לציית לפקודות של שלטון זר.

פרק שלישי – ארצות האסלאם והיהודים בהן בין שתי מלחמות העולם.

שאלה 18

א. התמורות בתחום הדמוגראפי:

1. גידול ניכר במספר היהודים בין שתי מלחמות העולם. הגידול הדמוגראפי היה תוצאה של שיפור התנאים התברואתיים בארצות הני"ל, ירידה בשיעור התמותה, שיפור ביחסה של האוכלוסייה הכללית ליהודים והגברת הביטחון האישי. כמו כן חל שיפור במצבם הכלכלי של היהודים.
2. הגירה פנימית רחבה בהיקפה מאזורי הכפרים אל מרכזי הערים הגדולות, ובעיקר אל ערי הבירה. תופעה זו היא חלק מתהליכי המודרניזציה ותוצאה של האפשרויות הכלכליות שנפתחו בפני היהודים עם הכיבוש הקולוניאלי המערבי.
3. מעבר מהרבעים היהודיים המסורתיים לרבעים חדשים, בסמוך לרבעים אירופאים או מוסלמיים אמידים.

התמורות בתחום הכלכלי:

- הקולוניאליזם האירופאי אפשר ליהודים להיכנס למעגל כלכלי חדש.
1. השינוי הבולט ביותר היה האפשרות שניתנה ליהודים לעבור מעיסוקיהם המסורתיים להשתלבות במקצועות חדשים, אשר חייבו השכלה מתאימה, כגון: פקידות במנגנון המדינה, רפואה, עריכת-דין, רוקחות ואדריכלות. כמו כן, השתלבו יהודים גם בתחומי המסחר, הבנקאות והעיתונות (חלקם של היהודים בכל המקצועות שצוינו לעיל היה גדול מחלקם היחסי באוכלוסייה).
 2. השינוי בתעסוקות היהודים ובאפשרויות הכלכליות חדשות שנפתחו בפניהם הוביל לעלייה בשיעור השכירים שהשתלבו בתעשייה בערים, וכן השפיע על יציאתן של נשים לשוק העבודה (גם אם במימדים קטנים).
 3. כפועל יוצא מכך נגרם שינויים חברתיים נוספים: האחד, התארגנות של היהודים באיגודים חברתיים ומקצועיים והשני- שינוי בריבוד החברתי של היהודים בארצות המזה"ת וצפון אפריקה.

המסקנה היא שחל שינוי ניכר בתעסוקות היהודים, אך השינוי לא היה נחלת כלל האוכלוסייה היהודית, דבר שהביא לשבירת האחידות בקהילה. בקרב היהודים נוצרה שכבה כלכלית-חברתית מודרנית- בורגנות יהודית חדשה- אשר ריכזה בידיה עוצמה כלכלית רבה. לדבר זה הייתה השלכה לא רק על הקיטוב הפנימי שנוצר

בתוך הקהילה היהודית, אלא גם על הגדלת הניתוק בין היהודים לחברת הרוב הסובבת אותם ועל העמקת הפערים הכלכליים והחברתיים בין יהודים למוסלמים.

ב. דוגמא לתמורה בתחום הדמוגרפי: באלג'יריה, הכפילה האוכלוסייה את גודלה, בין היתר, כתוצאה משיפור מעמדם החוקי והמשפטי של היהודים וכתוצאה משיפור בתנאי התברואה בעקבות חדירתו של השלטון הצרפתי. דוגמא לתמורה בתחום הכלכלי: עד חדירת הקולוניאליזם הצרפתי מעמדם של היהודים היה מעמד הדימי שהבטיח את ביטחונם הפיזי אך הבדיל אותם מחברת הרוב המוסלמית חברתית וכלכלית. לאחר חדירת הקולוניאליזם הצרפתי חל שיפור במעמדם הכלכלי. מספר היהודים שעסקו במסחר הצטמצם משמעותית ומספרם של בעלי המלאכה והפועלים היהודים עלה. כמו כן התגבשה שכבה עשירה למדי של בעלי מקצועות חופשיים שהייתה תשעה אחוזים מהאוכלוסייה העובדת. אחרים השתלבו כשכירים בענפי הכלכלה השונים שהתפתחו בערים הגדולות ובפקידות הממשלתית.

שאלה 19

א. בשנות השלושים חלו שינויים מהפכניים ביחסי היהודים עם חברת הרוב המוסלמי ועם המיעוט הקולוניאלי בארצות אגן הים התיכון. שנות ה-20 היו אמנם שנים של צמיחה ופריחה יחסית ליהודי ארצות האסלאם; אך בשנות ה-30 מערכת היחסים השתנתה על רקע הסכסוך הערבי-יהודי וההשפעה הנאצית על ארצות האסלאם. חברת הרוב המוסלמי הקצינה את יחסה ליהודים על רקע הסכסוך היהודי-ערבי ובקרב החברה הקולוניאלית גברו תופעות האנטישמיות. דוגמה לשינוי: מאורעות קונסטנטיין (1934) באלז'יריה. באוגוסט 1934 התרחשה התפרצות אלימה וחסרת תקדים בעיר קונסטנטיין שבמזרחה של אלג'יריה, אשר במהלכה נהרגו מעל 30 יהודים. התפרצות אלימה זו הייתה בבחינת הפתעה לכל הגורמים באלג'יריה. התפרצות זו הושפעה מהאנטישמיות הצרפתית שקיבלה עידוד ותמיכה בקרב החוגים הקולוניאליים ומהאווירה שיצר הסכסוך היהודי-ערבי.

ב. ארבעה גורמים השפיעו על יחסים אלו בשנות השלושים:
1. עליית הנאציזם בגרמניה והתעמולה האנטי-יהודית שניהלו בארצות אגן הים התיכון; ברוב ארצות האסלאם הורגשה במחצית השנייה של שנות ה-30 פעילות מוגברת שמקורה בגרמניה הנאצית. היטלר קיווה להסיט את תשומת הלב של המדינות הקולוניאליות, בריטניה וצרפת, מהנעשה באירופה על-ידי התססת המושבות. אחת הדרכים הנוחות ביותר לכך הייתה החדרת התעמולה

האנטישמית לאזורים שונים בארצות האסלאם, שלהם ייחסו הגרמנים חשיבות גיאופוליטית.

2. האנטישמיות הצרפתית והאיטלקית בארצות שהיו בשלטון צרפת או איטליה; בסוף שנות ה-30, החליט מוסוליני לאמץ את "מניפסט הגזע האיטלקי" בלוב - שבה שלטה כזכור איטליה, ובתוניסיה - שבה הייתה אוכלוסייה איטלקית גדולה. באשר לאנטישמיות הצרפתית, הרי שהיא הייתה תוצאה של פעילות אנטישמית דומה בצרפת בקרב מפלגות המזוהות עם הימין הצרפתי. בארצות שבהן הייתה אוכלוסייה אירופית גדולה, כמו בצפון-אפריקה, הורגשה אנטישמיות זו. לשיאה היא הגיעה באלג'יריה, שם היו היהודים אזרחים צרפתיים, והאוכלוסייה הצרפתית הייתה גדולה במיוחד.

3. השפעת הציונות וההקצנה שחלה בסכסוך היהודי-ערבי בשנות ה-30 בא"י. מאורעות הכותל בשנת 1929 בארץ ישראל היוו נקודת מפנה ביחסים שבין יהודים ומוסלמים בארצות האסלאם. משנה זו ואילך הפך הסכסוך המקומי בין היהודים לבין ערביי ארץ ישראל לסכסוך בין התנועה הציונית והעם היהודי לבין העולם הערבי. יתרה מכך, לסכסוך מקומי על אדמות ובעיות כלכלה נוסף כעת יסוד אידיאולוגי לאומי ודתי. ערביי ארץ ישראל, ובראשם המופתי חאגי' אמין אל-חוסייני, היו לחוד החנית של המאבק בציונות והשמירה על המקומות הקדושים. בשנת 1931 התכנס בירושלים הקונגרס הפאן-אסלאמי הראשון, ובו נכחו נציגים מרוב העולם הערבי. אחת מהחלטותיו הייתה לשלוח שליחים לכל ארצות האסלאם ולרתום את התנועות הלאומיות השונות למאבק הלאומי הפלסטיני, שהוא למעשה מאבקו של העולם הערבי, נגד הציונות ובעקיפין נגד היהודים ונגד המערב.